

UNDP – Societatea Academică din România (SAR)
6/2001

SUMAR

REZUMAT EWR 6/2001

JURIDIC

**Avertisment: Controlul civil asupra instituțiilor militare este o
problemă nerezolvată**

EVOLUȚIA PRINCIPALILOR INDICATORI

INDICATORI	Tendența Generală	Ultima evoluție	Oct 2001	Sep 2001	Aug 2001	Iul 2001	Iun 2001	May 2001	Apr 2001	Mar 2001	Feb 2001	Ian 2001
Creșterea PIB (trimestrial analizată) %	↗						5.1			4.8		
Devalorizarea leului, %	↘	↘		1.40	1.42	1.59	1.41	1.91	2.35	1.87	2.06	2.26
Inflația, %	↘	↗	2.4	1.9	2.2	1.3	1.6	1.7	2.7	2	2.3	3.7
Produsul industrial, % evoluție	↗	↘		-0.5	-1.7	0.2	-5.3	7.6	-3.4	11.4	4.1	4.9
Deficit comercial, FOB/CIF (milioane US\$)	↗	↘		145.4	198.1	272	294	484	447	228	334	260
Rata șomajului, %	↘	↘		7.8	8.1	8.4	8.8	9.3	9.9	10.4	10.8	10.8
Număr de angajați (,000)	↗	↗			4,546	4,542	4,530	4,521	4,485	4,467	4,448	4,414
Salariu net, % evoluție (Ian 2001 = 104 US\$)	–	↘		-0.3	0.4	2.6	0.6	-5.7	5.1	6.7	-7.2	
Creșterea cifrei de afaceri a companiilor străine din România (KPMG sondaj trimestrial), %	↗	↗ *			65*		60			55		
Neîncrederea în lumea exterioară, (de acord cu „Nici o organizație internațională precum FMI sau UE n-ar trebui să spună românilor cum să-și conducă țara”) %	↘	↘	53.3							56		
Încrederea în Guvern (sondaj BOP), %	↘	↘	47.4		48**		46			57		
Pesimism, % (Țara se îndreaptă într-o direcție greșită)	–	↘	42.8		44**	54		52			54	53
Bunăstare subiectivă, % (Mai bine decât anul anterior)	–	↘			18.7**			19	16		18	17

* previziune

** exclusiv pentru populația urbană

PE SCURT

În ultimele luni, România a înregistrat un proces de stagnare din perspectiva indicatorilor de performanță. Perceptibila încetineală a creșterii economice, spre deosebire de primele luni ale anului când creșterea a fost semnificativă, poate deveni o tendință constantă pe termen scurt și deja pune sub semnul întrebării optimistele previziuni guvernamentale pentru anul viitor.

De asemenea, ultimele evenimente la nivel internațional reclamă o schimbare la nivelul acțiunii politice, așa cum este argumentat în noul capitol, *Regional*, al acestui raport.

Secțiunile *Politic*, *Juridic* și *Social* prezintă câteva din cele mai stringente probleme cu care România se confruntă în procesul de aderare la UE și NATO. Secțiunea *Politic* semnalează faptul că lupta împotriva terorismului nu trebuie să se rezume doar la inițiative diplomatice ci să pună accentul pe acțiuni legislative și administrative practice. În acest sens, problema securizării granițelor necesită o soluție imediată, în timp ce îndelung amânata reformă a sistemului juridic a devenit o chestiune de „acum ori niciodată”. Secțiunea *Politic* semnalează totodată că pentru prima dată, conform sondajelor, premierul Adrian Năstase l-a întrecut în popularitate pe președintele Iliescu.

Secțiunea *Juridic* reamintește că încă mai sunt multe de făcut în ce privește exercitarea unui real control civil asupra armatei, condiție importantă în procesul de aderare, atât la NATO cât și UE.

Secțiunea *Social* avertizează asupra modului ineficient în care Strategia guvernamentală de integrare socială a romilor a abordat problemele cu care se confruntă această minoritate; lipsa oricărui progres în această chestiune poate avea efecte nedorite în ce privește ridicarea vizelor pentru cetățenii români.

În cele din urmă, secțiunea *Economic* are în centrul atenției recentul proiect de buget pentru anul viitor. Se subliniază în acest context că guvernul trebuie să acorde mai multă atenție înrăutățirii climatului internațional atunci când își stabilește politicile economice și obiectivele pentru 2002. Totodată, se sugerează că guvernul ar trebui să se gândească la un scenariu alternativ, cu o valoare a Produsului Intern Brut mai mică decât cea previzionată oficial în acest moment. O veste bună, așa cum reiese din secțiunea *Economic*, este că în acest an creșterea economică nu se datorează producției pe stoc, fapt care contrazice opinia larg răspândită a unei creșteri artificiale.

JURIDIC

Avertisment: Controlul civil asupra instituțiilor militare este o problemă nerezolvată

Controlul civil asupra forțelor militare este o condiție esențială a oricărei democrații. Este de asemenea specificat printre criteriile politice de la Copenhaga, privind aderarea la Uniunea Europeană, și din acest motiv a fost asumat și de către România.

Istoria relațiilor dintre forțele civile și cele militare nu este însă una dintre cele mai fericite în ce privește țara noastră. Deși istoria nu consemnează aproape nici o lovitură de stat condusă de armată, pentru România a fost foarte dificil ca după 1990 să se debaraseze de moștenirea regimului Ceaușescu. Chiar înainte de adoptarea unei noi Constituții, primul Parlament post-comunist a avut grijă să elaboreze o lege a securității naționale prin care era interzis accesul la arhivele fostelor servicii secrete. Deși între timp a devenit desuetă în contextul noilor realități iar în 1999 a fost adoptată o lege asupra arhivelor Securității, legea securității naționale nu a fost abrogată. Ea încă permite factorilor militari să se sustragă controlului instituțiilor civile ale statului. Recentul scandal în care a fost implicat Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Statului (CNSAS) este un ultim exemplu dintr-o mai lungă serie. Serie care include amânarea verdictului final în dosarul militarilor implicați în revoluția din 1989, de la Cluj, dosar deschis la începutul anilor '90 și nerezolvat de nici un guvern,¹ ca și încercarea din acest an de a se reveni asupra deciziei Curții Supreme de Justiție ce i-a condamnat pe generalii Stănculescu și Chițac pentru rolul lor în reprimarea revoluției la Timișoara. De mai mic interes public, datorită caracterului său tehnic, problema demilitarizării forțelor de poliție este departe de a fi rezolvată.

¹ Inclusiv în timpul guvernării Emil Constantinescu și asta probabil din cauza prezenței la cel mai înalt nivel în structurile de comandă a generalului Constantin Degeratu, care în 1989 era șeful Statului Major al Armatei din Transilvania

Moștenirea fostei Securități

Legea 187/1999 privind studierea dosarelor fostei Securități a părut la început să poată sparge zidul ce ferește domeniul militar de orice control civil. Precum în alte foste state socialiste, Cehia și Germania de est fiind exemplele cele mai elocvente, Consiliul ce se ocupă de aplicarea legii ar fi trebuit să fie format doar din persoane ce s-au opus regimului comunist și Securității. Numai că legea prevede ca respectivul Consiliu să fie constituit pe baza unui algoritm ce reprezintă forțele politice la putere, așa că singura modalitate de a desemna disidenți a fost ca aceștia să fie susținuți politic. Acest lucru a dus la mari întârzieri în aplicarea legii și în plus permite impunerea de modificări în Consiliu, astfel încât acesta să reflecte noua situație politică de după alegerile din 2000.

Recentul scandal din CNSAS a fost provocat de cei mai cunoscuți și mai credibili membri ai Consiliului, Mircea Dinescu, Andrei Pleșu (fost ministru de Externe) și H. R. Patapieviți. Ei au denunțat relația de subordonare a Consiliului față de instituțiile militare cu care normal ar trebui să colaboreze, respectiv serviciile secrete și Armata. Atitudinea de nesupunere a Serviciului Român de Informații față de CNSAS, care prin lege poate solicita orice informație din arhivele fostei Securități aflate la SRI, ca și totala lipsă de cooperare a Armatei amenință nu doar capacitatea Consiliului de a pune în practică legea 187 cât și credibilitatea României în cursa sa de integrare în NATO.

Articolul 20 al legii specifică în mod clar:

Colegiul CNSAS primește spre administrare toate documentele necesare pentru aplicarea prezentei legi care sunt deținute de serviciile naționale de informații, cu excepția celor care ating securitatea națională.

Documentele amintite în primul paragraf ca și orice altă copie a lor sunt păstrate spre studiere la sediile serviciilor de informații până la preluarea lor de către Colegiu, membrii Consiliului bucurându-se de acces nelimitat.

În ciuda prevederilor foarte clare ale legii, conform cărora Consiliul poate beneficia de acces deplin la arhivele fostei Securități chiar înainte de transferarea lor la sediul CNSAS, ca și a unor acorduri bilaterale încheiate de acesta cu toate instituțiile, Armata nu a transferat nici un dosar, în timp ce Ministerul de Interne și Serviciul de Informații Externe (SIE) au furnizat doar selectiv documente. Principala dispută este însă cea cu Serviciul Român de Informații (SRI), depozitarul celei mai mari părți a arhivelor Securității. SRI nu dorește să înmâneze aceste arhive CNSAS-ului din două motive: întâi de toate deoarece Consiliul nu are spații de depozitare potrivite (deși există posibilitatea arhivării lor chiar în spațiul în care sunt acum depozitate); apoi pentru că dosarele obișnuite ar fi păstrate alături de cele conținând informații secrete, ce ar pune în pericol securitatea națională, și de aceea SRI preferă să le păstreze în continuare.

Oricum, conform legii, clasificarea dosarelor nu este atribuția exclusivă a SRI, acestui lucru trebuind să fie decis de o comisie comună a celor două instituții.

**RAPORT DE AVERTISMENT PRIVIND
POTENȚIALUL DE CRIZĂ - ROMÂNIA 6 / 2001**

Eventualele neînțelegeri ar urma să fie rezolvate de către Consiliul Suprem de Apărare a Țării, în plus orice cetățean nemulțumit de dosarul ce i-a fost pus la dispoziție putând să se adreseze justiției. Totodată, CNSAS are dreptul să dea în judecată SRI dacă serviciul de informații nu respectă prevederile legii, dar acest lucru nu s-a întâmplat până acum.

De la 28 martie acest an, CNSAS a primit la cerere, de la SRI, 2609 dosare, dintre care 1450 sunt ale unor persoane urmărite de către Securitate iar 550 dosare de informator. Alte dosare aparțin unor persoane condamnate penal, acesta fiind însă un subterfugiu de ascundere a urmăririi lor pentru motive politice; există și dosare cu caracter documentar. Oricum, în foarte multe situații dosarele au fost incomplete ori nu au corespuns scopului pentru care au fost solicitate. Acest lucru a afectat serios credibilitatea CNSAS și lasă să se înțeleagă că SRI este mai preocupat de ascunderea trecutului său decât de securitatea națională.

În ce privește investigarea legăturilor dintre Securitate și presă, CNSAS a primit spre cercetare doar dosare selectate de către SRI. Redacțiile care au solicitat studierea unor astfel de dosare au condamnat inabilitatea CNSAS de a oferi o imagine clară a acestei relații. La rândul său, Consiliul se ferește să ofere concluzii ferme în acest caz, temându-se că a primit doar anumite dosare de la SRI.²

Alte dosare precum cele despre Garda de Fier au fost în mod eronat trecute la categoria strict secret deși Garda a fost scoasă în afara legii acum mai bine de 60 de ani, în ianuarie 1941.

Pe de altă parte, SRI a dat CNSAS, la început, doar un singur dosar despre postul de radio Europa Liberă, ulterior “ după stăruitoare presiuni “ alte trei, deși sunt dovezi că există multe alte dosare ce au legătură cu acest subiect. O situație asemănătoare se întâlnește în cazul preoților, până acum CNSAS obținând doar două dosare despre Patriarhul Teoctist, deși un scriitor cunoscut pentru bunele sale relații cu SRI a publicat date despre existența altora opt.³ Până acum nu au fost scoase la iveală dosare despre legăturile cu Securitate ale vreunui politician sau om de afaceri, dar asta pentru că accesul la ele este foarte dificil.

Din perspectiva aderării României la NATO, este clar că ascunderea activității Securității nu trebuie să fie preocuparea actualelor servicii secrete. Aceste instituții trebuie să fie pe deplin sub controlul unor organisme civile precum CNSAS și totodată gata să ofere informații viitorilor parteneri din NATO.

² Infiltrarea mediei de către Securitate a făcut obiectul multor analize publicate peste hotare. Una dintre cele mai bune este cea a lui Richard Hall, rezumată în cartea lui Patrick O'Neill *Post-communism and Media in Eastern Europe*, Londra, Frank Cass. Hall între timp a fost angajat de către CIA, secția pentru România. Lucrarea sa examinează impactul legăturilor dintre Securitate și oameni din presă, în contextul actual al mass media românești.

³ Mihai Pelin

Chiar și în situația mult mai puțin reglementată a Parteneriatului pentru Pace, schimbul de informații între aliați este primul pas spre crearea unor structuri militare comune. Serviciile secrete române trebuie să câștige încrederea viitorilor parteneri, iar acest lucru trebuie să devină o preocupare majoră, mult mai importantă decât controlarea CNSAS, chiar înainte ca acest consiliu să fi început să funcționeze în mod real. Numeroasele propuneri de modificare a Legii 187, venite din partea unor parlamentari, nu sunt decât tentative de a proteja fostele rețele informale ale Securității și astfel de a putea zădărnici eforturile Guvernului de a obține invitația de aderare la NATO, la summitul de la Praga de anul viitor. Pe de altă parte, CNSAS a pierdut din credibilitate din cauza unei proaste strategii de comunicare. Consiliul se plânge de lipsă de transparență din partea SRI, dar nici el nu a fost în stare să creeze un sistem eficient și accesibil de consultare a dosarelor de către cetățeni.

Din perspectiva considerațiilor de mai sus, sunt câteva recomandări care trebuie făcute:

CNSAS trebuie să comunice mai bine decât a făcut-o până acum atât procedurile pe care cineva le are de urmat pentru a-și studia dosarul cât și stadiul solicitărilor către SRI (dacă procedura rămâne tot așa greoaie ca și până în prezent). Deși este o instituție recent înființată, CNSAS mai curând a servit la protejarea secretelor Serviciului Român de Informații decât „în virtutea rolului său” să fi contribuit la transparența SRI. CNSAS nu are încă un web site, care este calea cea mai simplă și mai ieftină de a prezenta condițiile accesului la dosare.⁴ Pentru a putea să-și facă un aliat din opinia publică, CNSAS trebuie să-și asume eșecurile și să devină mult mai decis în relația cu serviciile de informații. Consiliul trebuie să ia foarte serios în considerație posibilitatea de a apela la justiție dacă nu există altă cale de aplicare a legii, și aceasta înainte ca grupările pro-Securitate din Parlament să reușească să stopeze procesul de studiere a dosarelor. CNSAS trebuie de asemenea să găsească soluții pentru a recupera arhivele fostului Partid Comunist, aflate acum în custodia Armatei, arhive ce conțin în majoritate dosarele agenților voluntari, echivalentul informatorilor Securității. Aceste arhive au ajuns în posesia Armatei dintr-o pură întâmplare, în 1990, dar acum ele trebuie să treacă sub control civil. În nici o altă țară din lume, cu excepția unor dictaturi din America latină, dar și acolo pentru scurt timp, arhivele unui partid politic nu se află în custodia Armatei.

SRI trebuie să scape de moștenirea fostei Securități și să o predea CNSAS, cu tot ce are legătură cu aceasta. În acest fel, SRI va deveni credibil în ochii NATO și pe de altă va putea să se reorganizeze, deoarece în acest moment nu se ridică la standardele Alianței. SRI nu are nimic de câștigat dacă rămâne, la nivelul percepției publice, cu imaginea de continuator al Securității. În noul context internațional al luptei anti-teroriste, România va trebui să ofere informații ultra-secrete despre grupări teroriste sau despre legăturile acestora

⁴ Conform organizației *Transparency International Romania*

cu instituții sau grupări din România, și de aceea SRI-ului îi va fi greu să mai invoce protejarea secretului de stat. Din această perspectivă, dosarele Europei Libere nu reprezintă nici un pericol și de aceea trebuie scoase la lumină.

Guvernul trebuie să solicite tuturor serviciilor de informații și instituțiilor militare să predea CNSAS-ului dosarele fostei Securități, și asta înainte de adoptarea unei legi a informațiilor clasificate. În baza unei noi Legi a accesului la informație, promulgată la sfârșitul lunii octombrie, orice organizație non-guvernamentală sau simplu cetățean poate acționa în justiție orice instituție publică ce-i îngreșește accesul la informație. Instanțelor li se permite prin lege să judece în regim de urgență aceste procese, iar judecătorul este abilitat să decidă dacă informația solicitată pune în pericol **securitatea națională** sau, dimpotrivă, poate fi făcută publică. Legea va intra în vigoare de la 1 ianuarie iar organizațiile pentru drepturile omului vor iniția cu certitudine o procedură judecătorească pentru a vedea dacă legea este într-adevăr aplicată. Este acum cu atât mai necesar ca toate serviciile secrete să predea arhivele fostei Securități, pentru că în acest fel pot să-și protejeze informațiile de maximă importanță pentru securitatea națională.

Concluzii

Recentul scandal privitor la dosarele fostei Securități nu este decât partea vizibilă a încă nerezolvatei chestiuni a controlului civil asupra instituțiilor militare. Mai puțin spectaculos, dar deloc lipsit de importanță, este însă procesul de demilitarizare a Ministerului de Interne. Acesta a fost până acum de nenumărate ori subiect al solicitărilor și intervențiilor Comisiei Europene, iar problema se pune cu atât mai presant cu cât România negociază capitolul privind justiția și afacerile interne din cadrul acquis-ului comunitar.

De exemplu, judecătorii și procurorii militari activează într-un sistem juridic paralel celui civil, iar în baza statutului militar ei sunt subordonați superiorilor lor din ierarhia militară. Conform legii proprii de funcționare,⁵ doar ofițerii activi pot activa ca judecători. Ei au grade militare și se bucură de toate drepturile statutului lor militar, fiind promovați tot pe baza acestuia. Dacă un judecător militar încalcă regulile armatei, el este judecat pe baza statutului de disciplină militar. Ministerul Apărării (MApN) plătește salariile judecătorilor, care sunt mai mari decât ale colegilor lor din sistemul civil. MApN împreună cu Ministerul de Justiție selectează și pregătește judecătorii militari, astfel aceștia având un statut dublu: sunt atât membri ai justiției civile cât și ai Armatei. În mod evident, acest dublu statut obstrucționează independența și imparțialitatea judecătorilor militari. Mai mult, unii observatori independenți consideră diferențele salariale dintre judecătorii civili și cei militari ca o formă de recompensare a celor din urmă pentru serviciile aduse puterii. Numărul extrem de mic al rechizitoriilor și condamnărilor în cazuri de abuzuri ale poliției (în comparație cu numărul plângerilor)⁶ lasă loc suspiciunii că

⁵ Legea 54/1993 privind Curțile Militare și Birourile Procurorilor Militar

⁶ Vezi rapoartele APADOR-CH pe anii 1993-2000, www.apador.org

**RAPORT DE AVERTISMENT PRIVIND
POTENȚIALUL DE CRIZĂ - ROMÂNIA 6 / 2001**

menținerea poliției sub jurisdicție militară afectează protecția drepturilor civile. În legătură cu acest subiect, Consiliul Europei aprecia că **în ciuda numeroaselor asigurări că poliția se află sub control civil, rămâne problema faptului că ofițerii pot fi judecați doar de procurorii militari, singurii abilitați să dea verdicte. Considerăm că această situație este una îngrijorătoare dacă luăm în considerare relativa reținere a instanțelor de a da condamnări într-un număr de cazuri⁷ și Raportul Departamentului de Stat privind România, pe anul 2000, critică existența jurisdicției militare.**⁸

La aceste probleme se referă și proiectul de statut al Poliției, care zace de luni bune în Parlament. Proiectul reprezintă un pas înainte față de situația actuală, atâta timp cât impune demilitarizarea formală, chiar dacă nu modifică nimic în rigida structură ierarhică a Poliției. Organizațiile pentru apărarea drepturilor omului⁹ sunt nemulțumite de acest proiect de lege, criticând faptul că nu reușește trecerea poliției locale sub controlul administrației locale. Cu toate acestea, au fost făcute unele progrese, precum scoaterea evidenței populației din atribuțiile poliției.

Guvernul României trebuie să urgenteze demilitarizarea poliției și a instituțiilor militare atâta timp cât își propune ca anul viitor să încheie capitolul de negociere cu UE privind justiția și afacerile interne.

⁷ Frederick Konig, raportor pentru probleme politice al Consiliului Europei, APreliminary Draft Report on the Application by the Republic of Romania for membership of the Council of Europe@, Doc. AS/pol(44)62, Strasbourg, 7 May 1993, p.9. Aceeași problemă a fost ridicată în Raportul privind România pe anul 1995, adoptat în mai 1995 de către Comitetul Juridic și pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei.

⁸ Departamentul de Stat, Country Reports on Human Rights Practices-2000, Romania; februarie 2001

⁹ Comitetul Helsinki România-APADOR-CH